

А. І. Іващенко

аспірант кафедри практичної психології
педагогічного факультету
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ОСОБЛИВОСТІ АПРОБАЦІЇ МЕТОДИКИ «ОЦІННА КАРТА САМОАНАЛІЗУ ТА САМООЦІНКИ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ»

У статті розкрито зміст поняття «професійне вміння». Висвітлено результати розробки та апробації методики «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів». Наведено результати перевірки означеної методики на діагностичну цінність (за вимогами психометрики), що виявило достатній ступінь її надійності та валідності.

Ключові слова: професійні вміння, майбутні психологи, рівні оволодіння, кількісний аналіз, психометрична перевірка.

Постановка проблеми. У теперішній час соціально-економічної нестабільності, яка панує в нашій країні, ринкові умови праці характеризуються невизначеністю, постійними змінами, що вимагає від молодого фахівця високого професіоналізму, набуття таких умінь, які будуть активізувати креативність у трудовій діяльності, гнучкість та динамізм поведінки, вміння приймати рішення в процесі засвоєння нового досвіду. На сьогодні проблема професійного розвитку набуває актуальності, особливо це стосується психологів, оскільки високим соціальним запитом користуються саме фахівці, які володіють практико-орієнтованими компетенціями та спроможні на творче перетворення дійсності. Одним із ключових компонентів, що сприяє підвищенню рівня професіоналізму майбутніх психологів, є професійні вміння.

Професійне вміння, на думку С. Мамонтової, – це засвоєний фахівцем комплексний спосіб успішних професійних дій у нестандартних, незвичайних, складних ситуаціях. О. Іванова вважала, що в професійному вмінні є елемент автоматизму, але взагалі воно завжди використовується свідомо. До того ж у вмінні чітко та активно задіяне мислення. Професійне вміння забезпечує впевнені та ефективні дії в специфічних ситуаціях, воно виявляється в навченості фахівця досліджувати та розуміти проблеми, приймати адекватні рішення, змінювати порядок та способи дій таким чином, щоб вони відповідали реаліям ситуації, діяти осмислено, контролюючи себе та корегуючи, в разі потреби, свої дії задля досягнення поставленої мети [4, с. 34; 5, с. 123].

Ф. Рекешева зазначала, що в діяльності психолога професійні вміння відіграють важливу роль, та виокремлювала такі вміння, як: вислуховувати клієнта з розумінням; виокремлювати необхідну інформацію та збирати факти, необхідні для

оцінки ситуації; бачити та інтерпретувати вербальну та невербальну поведінку, застосовувати знання з теорії особистості та методи діагностики; вміння зав'язувати та підтримувати стосунки, які сприяють успішній професійній діяльності, впливати на спілкування між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, спонукати клієнта до продуктивної діяльності; співпереживати, співчувати клієнту, спрямовувати його зусилля на вирішення проблеми; обговорювати найгостріші теми в позитивному ключі; вести дослідження, інтерпретувати його результати та працювати з професійною літературою [6, с. 13–16].

У свою чергу Т. Дуткевич наголошував, що виходячи з аналізу типових завдань діяльності фахівця з психології, визначається система умінь, необхідних йому для вирішення типових професійних завдань. По-перше, це *дослідницькі (гностичні)* вміння, які надають можливість психологу визначити психологічну проблему в умовах конкретної ситуації, розробляти шляхи її подолання через постановку низки завдань; поєднувати теоретичний аналіз проблем із найбільш оптимальними шляхами їх вирішення. По-друге, *комунікативні*, які спрямовують фахівця на оволодіння інноваційним стилем професійної діяльності та гуманним ставленням до людини; вербально активізувати роботу персоналу з метою досягнення бажаного результату праці та задоволення його потреб; реагувати на всі труднощі, які виникають у життєвому просторі взаємодій між співробітниками; організовувати спілкування та управляти ним. По-третє, *діагностичні* вміння, які зорієнтовують психолога-практика на методично правильне проведення анкетування, тестування, заходів психокорекції та інших впливів на людину; використання психологічного інструментарію адекватно поставленому завданню; інтерпретацію резуль-

татів психодіагностики, виявлення властивостей особистості та можливостей її продуктивної діяльності. По-четверте, це *проектувальні* вміння, які націлюють спеціаліста на формування позитивної «Я-концепції» у клієнта; здійснення первинної профілактики шкідливих звичок людини; проведення психологічної експертизи та корекції асоціальної поведінки, психологічної реабілітації людини; консультування керівників і працівників установ із питань використання психології з метою ефективної організації виробничої діяльності [2, с. 76].

Отже, узагальнюючи праці вищезазначених учених, можна зробити висновок, що професійні вміння є невід'ємним показником професіоналізму психолога. Саме тому важливо ще на етапі навчання у вищому навчальному закладі акцентувати увагу викладачів на набутті та розвитку в студентів професійних умінь.

Метою статті є особливості створення та апробації методики «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів».

Виклад основного матеріалу. З метою визначення рівнів оволодіння професійними вміннями майбутніми психологами та визначення їх вміння оцінювати себе нами була розроблена «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів».

На організаційному етапі роботи нами було складено поетапний план проекту, в якому були визначені основні завдання, часові межі, методи дослідження та відпрацьовані етапи дослідження в контексті «Оцінної карти...». Роботу над методикою ми почали з вивчення та аналізу наукової психологічної літератури щодо проблеми формування професійних умінь психолога. Наукові доробки

Ф. Рекешевої та система вмінь, сформульована Т. Дуткевичем, можуть слугувати основою для виокремлення та обґрунтування параметрів професійних умінь. Також нами було проведено низку бесід, співбесід та застосовано метод експертних оцінок із фахівцями у сфері педагогічної психології. За результатами проведеної роботи було сформульовано та відкореговано низку параметрів, що дали б можливість визначити, на якому рівні майбутні психологи володіють професійними вміннями. Таким чином, «Оцінна карта ...» містила перелік із п'яти професійних умінь, кожне з яких включало в себе по 10 параметрів.

Стимульний матеріал, обробка та інтерпретація результатів методики «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів»

Мета: визначити рівень оволодіння професійними вміннями майбутніми психологами.

Стимульний матеріал

Інструкція. Вашій увазі пропонується перелік професійних умінь, якими має володіти психолог. Будь-ласка, поміркуйте, на якому рівні, на Вашу думку, Ви володієте зазначеними вміннями. У графу «Номер відповіді» напишіть цифру, яка відповідає номеру обраного Вами варіанта відповіді. Враховуйте результати роботи на семінарських, практичних, лабораторних заняттях та виробничих практиках. У роботі використовуйте таку шкалу:

Номер відповіді	Варіант відповіді
0	не володію вмінням
1	володію на низькому рівні
2	володію на середньому рівні
3	володію на високому рівні

Таблиця

Професійні вміння психолога	Номер відповіді
актуалізація проблеми (виявити проблему та визначити напрям майбутнього дослідження);	
вступати в контакт із різними людьми;	
чітко формулювати мету та завдання діагностики в усній та письмовій формі	
забезпечувати розвиток і корекцію діяльності особистості та колективу шляхом продуктивного навчання;	
формулювати проблему після вивчення конкретної ситуації чи явища;	
визначення сфери дослідження (сформулювати основні питання, відповіді на які потрібно знайти);	
встановлювати професійні стосунки з педагогічними працівниками та учнями під час практик;	
регулювати, координувати процес дослідження, визначати терміни, етапи роботи;	
здійснювати вибір і реалізацію продуктивних моделей, алгоритму і технології власної професійної діяльності;	
ставити цілі своєї професійній діяльності;	
обирати тему дослідження (вміння чітко визначати межі дослідження);	
знаходити індивідуальний підхід до людей зі специфічними проблемами;	
обирати діагностичні методи та методики, адекватні поставленим завданням;	
використовувати інтернет-ресурси як демонстраційні матеріали під час професійного навчання;	
моделювати реальну психологічну ситуацію та мисленнєво пропрацювати її;	
формулювати гіпотези психологічного дослідження;	
співпрацювати, вступати в ділові контакти з педагогічним персоналом та батьками під час навчальних практик;	
використовувати комп'ютерне тестування в роботі;	
створювати електронні посібники для навчальних занять;	

Закінчення таблиці

Професійні вміння психолога	Номер відповіді
висувати та аналізувати робочі гіпотези;	
пошук та систематизація шляхів вирішення професійної проблеми (вибір методів дослідження);	
створювати атмосферу комфортності та доброзичливості між людьми;	
чітко, послідовно та зрозуміло інструктувати досліджуваних у процесі проведення психодіагностичного дослідження;	
використовувати мультимедійний супровід у роботі;	
прораховувати наслідки власних професійних дій;	
визначати послідовність проведення психологічного дослідження;	
будувати діалог із людьми, сприяти творчому спілкуванню в діяльності;	
забезпечувати під час психодіагностики всіх досліджуваних методичними матеріалами (програмами, бланками, формами фіксації тощо);	
знаходити резервні можливості особистості, відкривати її позитивні сторони та організувати процес її самопомоги;	
планувати етапи своєї професійної діяльності в межах певної проблеми;	
правильно фіксувати отриману під час психологічного дослідження інформацію;	
дотримуватись конфіденційності в роботі під час виконання завдань на практиках;	
якісно інтерпретувати одержані в процесі психодіагностики кількісні дані – точно, повно, логічно, об'єктивно, послідовно;	
навчати людей соціально необхідним щоденним життєвим навичкам;	
формулювати завдання, очікувані результати, установлювати терміни виконання професійних завдань;	
узагальнювати отримані матеріали (структурувати отримані дані, використовуючи відомі правила та прийоми);	
активізувати процес спілкування між членами групи;	
модифікувати та адаптувати опубліковані в літературі діагностичні методики відповідно віку досліджуваних;	
навчати працювати з інноваційними технологіями в психології;	
аналізувати та обирати найбільш раціональні способи вирішення проблемних ситуацій;	
готувати звіт за результатами дослідження;	
впливати на людей за допомогою мови, голосу, жестів, ораторського мистецтва;	
доводити інформацію до всіх зацікавлених осіб, забезпечуючи дотримання норм етики;	
передавати іншим знання, отримані в процесі професійного навчання та власного досвіду;	
планувати та реалізовувати свої варіанти дій у різних професійних ситуаціях;	
писати доповіді, публікувати статті (публічний захист результатів дослідження);	
правильно розв'язувати конфліктні ситуації та адекватно реагувати на них;	
використовувати результати діагностування для прогнозування розвитку особистості;	
подавати навчальний матеріал доступно, логічно, чітко;	
працювати з інноваційними проектними технологіями.	

Обробка та інтерпретація результатів

Бали за кожним з умінь нараховуються відповідно з ключем:

Варіант відповіді	Номер відповіді	Бали
не володію вмінням	0	0
володію на низькому рівні	1	1
володію на середньому рівні	2	2
володію на високому рівні	3	3

Отримані бали сумуємо, суму ділимо на 50 (кількість питань). Отримане число є коефіцієнтом рівня володіння професійними вміннями.

Коефіцієнт	Рівень володіння вмінням
3-2,7	високий рівень
2,6-2,3	середній рівень
2,2 і нижче	низький рівень

Високий рівень свідчить про те, що, майбутній психолог здатен швидко оволодівати інноваційним стилем професійного спілкування, налагоджувати конструктивний контакт із людьми та встановлювати емпатійні зв'язки з ними, майс-

терно володіє комунікативними техніками впливу на людей; вміє методично правильно проводити психодіагностичні методики, використовувати психологічний інструментарій у відповідності із завданням, яке ставиться в методиці, коректно інтерпретувати результати психодіагностики; спроможний правильно визначати психологічну проблему в умовах конкретної ситуації, розробляти шляхи її подолання через постановку низки завдань, аналізувати та узагальнювати отриманий у результаті дослідження матеріал та формулювати висновки; може передавати іншим знання, що отримані в процесі професійного навчання та власного досвіду, вміло використовує у своїй роботі інтернет-ресурси, мультимедіа тощо; вміє чітко ставити мету і завдання майбутньої професійної діяльності, планувати її, прораховувати результати та передбачати наслідки власних дій.

Середній рівень. Майбутній психолог легко вступає в контакт з різними людьми, вибудовує діалог, проте не до кінця оволодів техніками вербального та невербального спілкування; здатен чітко та правильно організувати і провести

психодіагностику, однак інтерпретація результату ще викликає незначні труднощі; вміє визначати сферу, обирати тему, методи психологічного дослідження, послідовність його проведення, збирати необхідну інформацію, втім, інколи викликає складнощі аналіз та узагальнення отриманих матеріалів; володіє вмінням навчати інших знаходити власні резервні можливості, відкривати свої позитивні сторони, самостійно організовувати процес власної самопомоги, проте не завжди коректно застосовує інноваційні технології в процесі організації навчання; може сформулювати мету своєї професійної діяльності, завдання, терміни їх виконання, очікувані результати, прораховувати наслідки власних професійних дій, точніше, може планувати власну діяльність, все ж у процесі реалізації запланованого ще можуть виникати труднощі.

Низький рівень є показником того, що майбутній психолог зі складнощами, але може налагоджувати контакти з різними людьми та знаходити індивідуальний підхід до них; йому досить важко обирати діагностичні методи та методики, адекватні поставленим завданням, а в майбутньому – інтерпретувати одержані під час психодіагностики дані; складно виявляти проблему дослідження, визначати його тему і добирати методи роботи; недостатньо знань та досвіду, щоб навчати інших; він може ставити цілі своєї майбутньої професійної діяльності, проте не прагне досягати їх.

Кількісний аналіз змісту методики

«Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів»

У пілотажному дослідженні розробленого психодіагностичного інструментарію прийняли участь 186 респондентів. Вибірку становили майбутні психологи 2–4 курсів ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка.

Методика «Оцінна карта ...» містила перелік із п'яти професійних умінь, а саме: комунікативні, діагностичні, дослідницькі, дидактичні та проєктувальні. Кожне з умінь включало в себе по 10 параметрів. Параметри, які стосувались різних умінь, чергувались так: дослідницькі – комунікативні – діагностичні – дидактичні – проєктувальні – дослідницькі – комунікативні – діагностичні – дидак-

тичні – проєктувальні і т.д. Всього стимульний матеріал методики містив 50 параметрів, які були перевірені на дискримінативність, точніше, на внутрішню узгодженість та водночас на нерівнозначність. Коефіцієнт кореляції визначався за формулою Спірмена-Брауна. Отримані коефіцієнти кореляції засвідчили, що статистично значущі взаємозв'язки знаходяться в межах середнього ($r = 0,75$, при $p < 0,01$) та сильного зв'язку ($r = 0,91$ при $p < 0,01$). Спираючись на оцінку внутрішньої узгодженості методики, некоректних параметрів не виявлено. Отже, остаточний варіант методики містив 50 параметрів, які мали оцінити респонденти.

Психометрична перевірка надійності та валідності методики «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів»

Опитуваним «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів» була запропонована для заповнення двічі з інтервалом у чотири місяці.

За результатами контрольних зрізів було з'ясовано, що в майбутніх психологів з високим рівнем оволодіння професійними вміннями після першого зрізу мали 13,23%, а після другого – 13,56%. Досліджувані продемонстрували, що повною мірою володіють усіма основними вміннями та швидко налагоджують контакти з іншими людьми, майстерно використовують комунікативні техніки, правильно добирають і проводять психодіагностичні методики, методично вірно організують психологічне дослідження, в них досить професійних знань, щоб навчати інших, вони мають чітко окреслену мету стосовно своєї майбутньої професійної діяльності. Середній рівень констатовано в 52,41% досліджуваних після першого зрізу, а за другим з'явилися незначні розбіжності, й відсоток студентів за цим рівнем становив 50,27%. На відміну від досліджуваних із високим рівнем, майбутні психологи, які показали середній рівень, ще не досить добре володіють техніками вербального та невербального спілкування, проте вміло встановлюють контакти з людьми; є труднощі з інтерпретацією результатів психодіагностики, однак організація самого процесу – на високому рівні; під час проведення психологічного дослідження інколи складно узагальнити отриманий масив даних, але підбір теми, методів, збір інформації не викликають жодних проблем; готові навчати інших, втім, ще недостатньо професійних знань та досвіду, також уміють

Таблиця 1

Рівень оволодіння професійними вміннями майбутніх психологів

Рівень оволодіння професійними вміннями	Результати першого контрольного зрізу		Результати другого контрольного зрізу	
	Дос-ні	%	Дос-ні	%
високий	35	18,72%	37	19,79%
середній	98	52,41%	94	50,27%
низький	54	28,88%	56	29,95%

планувати власну професійну діяльність, ставити мету, прораховувати наслідки, але складно реалізувати заплановане. Низький рівень за результатами першого зрізу мали 28,88% студентів, за другим – 29,95%. Досліджуваним складно вибудовувати конструктивний діалог з людьми; труднощі виникають під час підбору та проведення психодіагностичних методик; важко виявляти проблему психологічного дослідження, визначати його тему та обирати методи; через брак знань та професійного досвіду їм складно навчати інших; досліджуваним важко спланувати власну професійну діяльність (табл. 1).

З метою коректного застосування методики сучасна психометрика вимагає від розробника проведення серії попередніх психометричних експериментів, спрямованих на перевірку надійності та валідності. Метод поперечних зрізів показав, що в нашому дослідженні коефіцієнт кореляції результатів тестування за Спірменом дорівнював 0,85 при рівні значущості $p < 0,01$, що свідчить про досить високу ретестову надійність методики.

У свою чергу прогностична критеріальна валідність відображає здатність методики передбачати досліджувану поведінку в межах певного часового інтервалу. Критерієм для прогностичної валідизації слугують показники, які безпосередньо пов'язані з досліджуваним явищем.

Для професійних умінь критеріями є рівень професійних знань та якість виконання професійної діяльності, точніше усвідомленість, системність та повнота виконання окремих дій. Отже, потрібно визначити коефіцієнт кореляції між рівнем оволодіння професійними вміннями та рівнем професійних знань і якістю виконання професійної діяльності.

З метою реалізації поставленого завдання нами було використано метод експертних оцінок. Експертне оцінювання – це метод отримання узагальненої інформації шляхом оцінювання ситуації, події чи явища групою незалежних експертів. У нашому дослідженні експертами виступили викладачі психологічних дисциплін, які викладають безпосередньо у студентів, що брали участь в експерименті. Опитування відбувалось у формі вільного інтерв'ю з виставленням бальних оцінок. Таким чином, зазначений метод дозволив нам визначити, на якому рівні досліджувані володіють психологічними знаннями, а також наскільки їхня професійна діяльність є усвідомленою, системною та повною.

Аналіз отриманих коефіцієнтів кореляції показав, що існує прямий високозначущий зв'язок між показниками рівня оволодіння професійними вміннями та рівнем професійних знань ($r = 0,95$, $p < 0,01$) і якістю виконання професійної діяльності ($r = 0,84$, $p < 0,01$), що є свідченням високої критеріальної валідності розробленого психодіагностичного інструментарію.

Конструктивна валідність методики є показником того, наскільки її результати можуть розглядатись в якості міри певного теоретичного

конструкта. Одним зі способів визначення конструктивної валідності є метод внутрішньої узгодженості – кореляція між сумарним показником методики й окремих субтестів.

За результатами кореляції показників професійних умінь, а саме дослідницьких ($r = 0,95$, $p < 0,01$), комунікативних ($r = 0,93$, $p < 0,01$), діагностичних ($r = 0,84$, $p < 0,01$), дидактичних ($r = 0,89$, $p < 0,01$), проектувальних ($r = 0,95$, $p < 0,01$) та загального рівня оволодіння професійними вміннями, можна стверджувати, що між ними встановлені високозначущі сильні взаємозв'язки. Отримані результати засвідчують високий рівень конструктивної валідності діагностичного інструментарію.

Висновки. Таким чином, з метою визначення, на якому рівні майбутні психологи володіють професійними вміннями та як вони самі оцінюють себе, нами була розроблена методика «Оцінна карта самоаналізу та самооцінки професійних умінь майбутніх психологів».

Спираючись на результати психометричного дослідження, методика «Оцінна карта...» може вважатись:

- надійною, про що свідчать результати перевірки на внутрішню узгодженість;

- валідною, адже критеріальна валідність засвідчила високий ступінь відповідності рівня професійних умінь та критеріїв, через які вона може бути визначена. У свою чергу конструктивна валідність методики показала, що вона може застосовуватись для вивчення конструкта «професійні вміння».

Отже, зазначена методика відповідає вимогам та може бути використана для вирішення дослідницьких та практичних завдань.

Література:

1. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. СПб.: Питер, 2004. 319 с.
2. Дуткевич Т.В., Савицька О. Практична психологія: Вступ до спеціальності: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
3. Ермолаев О.Ю. Математическая статистика для психологов: учебник. 2-е изд. испр. М.: Московский психолого-социальный институт Флинта, 2003. 336 с.
4. Иванова Е.М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности: учеб. пособие. М.: МГУ, 2007. 256 с.
5. Мамонтова С.Н. Прикладная юридическая психология. М.: Знание, 2001. 508 с.
6. Рекшева Ф.М. Профессионально важные качества и умения психолога как фактор его профессиональной готовности. Вестник государственного университета. 2008. № 45. С. 13–16.
7. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. СПб.: ООО «Речь», 2000. 350 с.

Ивашченко А. И. Особенности апробации методики «Оценочная карта самоанализа и самооценки профессиональных умений будущих психологов»

В статье раскрывается содержание понятия «профессиональное умение». Представлены результаты разработки и апробации методики «Оценочная карта самоанализа и самооценки профессиональных умений будущих психологов». Приведены результаты проверки указанной методики на диагностическую ценность (по требованиям психометрики), что выявило достаточную степень ее надежности и валидности.

Ключевые слова: профессиональные умения, будущие психологи, уровни овладения, количественный анализ, психометрическая проверка.

Ivashchenko A. I. Features of approbation of the methodology «Self-examination and self-assessment of future psychologists professional skills assessment sheet»

The article reveals the content of the concept of «professional skill.» The results of the development and testing of the «Self-examination and self-assessment of future psychologists professional skills assessment sheet» are presented. The results of testing this method for diagnostic value (according to the requirements of psychometrics) are given. Revealed a sufficient degree of reliability and validity.

Key words: professional skills, future psychologists, professional levels, quantitative analysis, psychometric testing.